

FÂTİH'LE ÇAĞDAŞ BİR MEMLÜKLU SULTANI
AYNAL EL-ECRÛD

1453 — 1460

İlk zamanları — Sultan el-Melik el-Eşref Seyfeddin Aynal — (i) Anadolu Beylikleri ve Osmanlılarla münasebet — (ii) Kıbrıs'da hâkimiyet meselesi — (iii) Paraları — Ölümü ve Çocukları — Ekler.

M. C. Şehabeddin Tekindağ

Gerek bizde ve gerekse Batıda Anadolu Türk tarihi ile yakın ilgisi bulunup pek zengin malzemeyi ihtivâ eden Memlûk Sultanlığı tarihi, bazı eser ve makalelerimiz istisnâ edilecek olursa, henüz ciddi bir surette ele alınmış değildir. Filvâki, bir kısım dergi ve Ansiklopedilerde bazı araştırmalar çıkmış, hattâ, müstakil monografiler yayımlanmıştır. Ancak, bunların memlektimiz kütüphâ-nelerinde mevcut yazmalara istinad etmemeleri, bir çok noktaların eksik kalmasına sebep olmuştur. Bu bakımdan, bazı nâdir yazmaların bahsettiği imkân nisbetinde, Fâtih'le çağdaş bir memlûklu sultanının kısa biyografisini belirtmek, dolayısıyla de bu sahaya bir katkıda bulunmak istiyoruz.

İlk Zamanları

Tam künyesi *el-Melik el-Eşref Seyfeddin Ebu'n-Naşr el-'Alâî ez-Zâhiri en-Nâsiri* olup, menşe itibariyle Çerkes olan Aynal el-Ecrûd (Tüysüz) ¹, *el-'Alâî* nisbesinden de anlaşılacağı üzere 1379/80 da Hoca (= *tüccâr el-memâlik*) Alâüddin (Ali) tarafından

¹ Şimdiye kadar yanlış olarak *إنال* şeklinde okunan bu isim, bütün Memlûklu ve Lâtin kaynaklarında Aynal *أينال* olarak kayıtlıdır ve ay ziyası mânâsına gelmektedir, bk. J. Sauvaget, *Noms et surnoms de Mamelouks*, JA, CCXXX VIII, 1950, Fasc. 1, s. 40, Nr. 44. Ayrıca bk. Ek II.

Kırım veya Kafkaslarda satın alınarak Mısır'a getirilmiş ve 799/1397 da Memlûk Sultanı el-Melik ez-Zâhir Ebî Sa'îd Seyfeddin Berkûk'a satılmıştır ². Çağdaş Memlûklu müelliflerinden İbn Tağribirdî (ölm. 1466) de mevcut *İbn 'Abdullah* künyesine istinaden ³, evvelce Hıristiyan olduğunu tahmin ettiğimiz Aynal, *ez-Zâhiri* nisbesini taşıyarak bu sultanın *el-Musterâvât Memlûkları* gurubuna dahil olmuş ⁴, el-Melik en-Nâsır Ferec zamanına kadar *Kitâbiyye Memlûkları* (= *el-Memâlik el-Kitâbiyye el-Mümeyyizîn*) arasında kalmıştır ⁵. Fereç zamanında *el-Hâşşekiyye*'ye idhal edilerek *en-Nâsiri* nisbesini taşıyan Aynal, 824/1421 de Sultan el-Melik el-Müeyyed Şeyh'in oğlu el-Melik el-Muzaffer Ahmed veya Taşar zamanında 10 lar Emîri, 825/1422 de tahta çıkan el-Melik el-Eşref Barsbay'ın zamanında da, önce *Tablîhânâh Emîri*, sonra da *Re's Nevbe*, 830/1427 da da Kâmbay el-Behlivan'ın Malatya Nâibliğine tâyini üzerine *Emîr Erba'tn Re's Nevbe eş-Sânî* olmuştur ⁶. Bundan sonra 831/1428 de Barsbay tarafından Timrâz el-Çurmuşî yerine Gazze Nâibliğine getirilen Aynal el-Ecrûd, bu sultanın 836/1433 da, yanında Şam Nâibleri, Türkmen ve Urbân (Kilâb Arabı) askeri olduğu halde, Kara-Yuluk Osman Bey'e karşı giriştiği Ruhâ (=Urfa) ve Âmid (Diyârbekr'in merkezi) seferlerine, Gazze Nâibi olarak katılmış, Kara-Yuluk Osman Bey'in oğlu Murad Bey ⁷ tarafından şiddetle müdâfaa edilen müstahkem Âmid kalesi'ne karşı mancınık (veya: *Mukhule*=top) da yerleştirilerek girişilen teşebbüslerin ademi muvaffakiyeti üzerine, ⁸ bölgenin muhâfazası için,

² BK. *Nucûm*, VII, 222; *Meurid*, 94/b; *Cevâhir*, 120/a; *Dao*, II, 328.

³ BK. *Menhel*, 171/b.

⁴ *وكان من مشروعات الظاهر برقوق* bk. *Târîh el-Melik el-Eşref Kayıtdağ*, Arap. Yazm. Bibl. Nat. Fonds Arabe, Nr. 5916, 70/a. *el-Musterâvât Memlûkları* bak. bk. M. C. Şehabeddin Tekindağ, XIV. asrın sonunda Memlûk Ordusu, *Tarih Dergisi*, Sayı: 15/1930, s. 85; Ayn. müellif., *Berkuk devrinde Memlûk Sultanlığı*, İstanbul, 1961, s. 151 v. d.

⁵ BK. *Havâdis*, III, 559; *Meurid*, 94/b; *Cevâhir*, 120/a.

⁶ BK. *Nucûm*, VII, 226; *Havâdis*, III, 559; *Meurid*, 94/b; *Dao*, II, 328; *Cevâhir*, 120/a; *Menhel*, 171/b.

⁷ Bu savaşlar sırasında öldürülmüştür. bk. *Salâk*, IV, 151/b.

⁸ BK. *Salâk*, IV, 151/b; *İnbâ*, 834/a; *Nucûm*, VII, 226. Krş. Ahmed Dar-rag, *L'Égypte sous le règne de Barsbay*, Damas, 1961, S. 378 v. d. Muhâsarada kullanılan *makkale* (mancınık) nin, büyük taş güllerle atmağa mahsus bir makine olduğu anlaşılıyor. BK. G. Wiet, *Inscriptions de la Citadelle de Damas, Syria*, 1926, s. 62 v. d., A. Darrag, *Agn. esr.*, s. 379, not. 2.

yanına 200 Memlûk katılıp 5,000 dinâr, arpa, piriç, zeytinyağı, sabun ve silâhla takviye edilerek *Emîr Mi'e Takdimet Elf bi-Diyâr el-Mıŝriyye* rûbesi ile, daha 832/1429 da Osman Bey'in diğeri oğlu Hâbil Bey'in müdâfaası sonunda Memlûklar tarafından korkunç bir yağmaya mâruz kalan Ruhâ (=Urfa) ya ⁹ Nâib tâyin edilmiştir. ¹⁰ Aynal, 839/1436 a kadar kaldığı Ruhâ Nâibliğinde Karayuluk Osman Bey'in (ölm. 1435) ve oğullarının bu şehre gelmelerini önlemek üzere tedbirler alarak Akkoyunlu Türkmenleri ile çetin mücadelelerde bulunmuştur. Kaynaklarda uzun uzadıya tafsil edilen bu savaşlarda iki taraftan pek çok insan ve mal telef olmuş idi. ¹¹ Aynal, 840/1437 da, Aynal eş-Şüşmânî yerine Safed Nâibliğine getirilmiştir.

Bununla beraber, 843/1439 da kendisi gibi *el-'Alâ'î* lerden olan el-Melik ez-Zâhir Ebî Sa'îd Seyfeddîn Çakmak tarafından Kahire'ye Celp edilerek yeniden *Mukaddemliğe* ve 846/1442 da da Büyük Devâdârlığa (= *ed-Devâdâriyye el-Kübrâ*) getirilen Aynal, ¹² 846/1442 ve 848/1444 de muvaffakiyetsizlikle neticelenen Rodos seferine iştirâk etmiş görünmektedir. Nitekim, Çağdaş Memlûklü müelliflerinden İbn Hacer (ölm. 1449), kendisinden: «*Emîr el-mücâhidin Aynal el-Ecrûd ed-Divîdâr el-Kebîr*» şeklinde bahsetmektedir.¹³

Sultan el-Melik el-Eşref Seyfeddîn Aynal

Bundan sonra, 850/1446 da vefât eden Yaşbek es-Sudûnî el-Müşidd (= *Sâdd, Şedd*) yerine Atâbek el-'Asâkir (= *el-Emîr el-Kebîr*) liğ'e getirilip, Çakmak'ın ölümüne kadar da bu mevkiye kalan Aynal, ¹⁴ 857/ 1453 de saltanata geçen Çakmak'ın oğlu 'Osman (el-Melik el-Manşûr Ebu's-Sa'âdât) la *Eşrefî, Mû'eyyedî ve Seyfî*

⁹ Bu yağma ile Hâbil bey'in esir olarak Kahire'ye götürülmesi hak. bk. Abû Baker-i Tihriânî, *Kitâb-i Diyârbakriyye*, nşr. N. Lugal - F. Sümer, Ankara, 1962, I, 105-6. Krş. A. Darrag, *Agn. esr.*, s. 374

¹⁰ BK. *Sulâk*, IV, 152/a - 152/b; *Dao*, II, 328; *Nacâm*, VII, 228; *Mevid*, 94/b.

¹¹ *Veciz*, 99/a; *Havâdis*, III, 559; *Menhal*, 171/b, Krş. A. Darrag, *Agn. esr.*, s. 380

¹² *İnbâ*, 376/a

¹³ *İnbâ*, 393/a, 393/a. Ayrıca bk. *Târîh el-Melikel-Eşref Kayıtbây*, 68/b. 1444 de üstâdi âzam (= *Magnus Magister*) Jean de Lastie zamanında, Rodos'a karşı girişilen ve 40 gün süren bu sefer hak. bk. L'Abbé de Vertot, *Histoire des Chevaliers Hospitaliers*, Paris, MDCCLXXVIII, II, 363-4.

¹⁴ *Nacâm*, VII, 227; *Havâdis*, I, 20, III, 580; *Veciz*, 113/b.

Memlûklarına dağıtılacak para yüzünden ihtilâfa düşmüş¹⁵ ve giriştiği sokak savaşlarında *Kal'etu'l-Cebel* (=dağ kalesi)'i eline geçirerek Halife el-Kâ'im bi-emri'llah Hamza ve dört mezhep başkâdılarının toplandığı *İştbl es-Sultânî*'nin *Harrâka*'sında el-Melik el-Eşref Seyfeddîn lakabı ile Sultan ilân edilmiştir. ¹⁶ Kaynaklarda, âdet olduğu üzere, başına *Kubbe ve Tağr* ¹⁷ tutulduğuna dair kayıtlar vardır. ¹⁸ Bu sırada 73 yaşında olduğu anlaşılan Aynal, ilk iş olarak, *el-'Alâ'î* leri muhtelif vazifelere tâyin etmiş, selefi el-Melik el-Manşûr 'Osman'ın topladığı *el-Memâlik es-Sultânîyye* (= *Memâlik es-Selâfin el-Mutekaddime*) yi dağıtarak, *Kal'etu'l-Cebel*'in büyük kasrında okuttuğu bir hat (= *Hatt Şerif*) ile el-Vech el-Kıblî, el-Vech el-Bahrî ve sair a'mâllerde tarhedilen rub' (= *el-mezâlim*) ı kaldırdığını ilân etmiştir. ¹⁹

(i) Anadolu Beylikleri ve Osmanlılarla münasebet-

Aynal'ın kısa süren saltanat devri büyük bir siyasi faaliyet içinde geçmiştir. Nitekim, 857 Şevvâlinin 29 unda (4 Kasım 1453) hem Memlûklü tahtına culûsunu tebrik, hem de İstanbul'un fethini haber vermek üzere Kahire'ye gelerek, beraberinde getirdiği Rum büyüklerinden bir kısım esir, kumaş ve sair hediyeleri bir mektupla birlikte takdim eden Osmanlı elçisi Emir Cemâleddin Yusuf el-Kâbûnî'yi kabul ile ²⁰ bu fethi büyük şenliklerle kutlayan Aynal, ²¹ bilmukabele, Fâtih'e Emir Âhûr eş-Şânî Seyfeddîn Barsbay el-

¹⁵ Tafsilât için bk. *Havâdis*, II, 170 v.d., *Veciz*, 128/a; *Tibr*, s. 423

¹⁶ *Veciz*, 128/b; *Nacâm*, VII, 228; *Tibr*, s. 423; *Havn*, II, 106.

¹⁷ Altın işlemeli sarı ipekten imâl edilmiş olup, Sultanın şîârı (شمار السلطان) sayılan *Kubbe ve tağrın* tepesinde gümüşden ve altın yıldızlı kenarlarını açmış bir kuş resmi bulunurdu. Tafsilât için bk. M. C. Şehabeddin Tekindag, *Berkuk devrinde Memlûk Sultanlığı*, İstanbul, 1961, s. 132, not. 42.

¹⁸ Meselâ bk. *Veciz*, 128/b; *Nacâm*, VII, 228.

¹⁹ Kaynaklarda şer'î olmayan vâridâtın başında mukûs ve rusûm ile birlikte zikredilen *el-mezâlimi* kaldıran saltanların bu hareketi, onların bâriz meziyetlerinden biri olarak belirtilmektedir, Meselâ bk. Macfrüddin el-'Uleymî (ölm. 1521), *el-Uns el-Celîl*, Bulak, 1283, II, 441. Kudûs'deki vergi ibtali ile ilgili bir kitâbe: *Matériaux pour un Corpus Inscriptionum Arabicarum, Seconde partie: Syrie du Sud*, I., *Jerusalem - ville*, par. M. van Berchem, s. 297.

²⁰ *Nacâm*, VII, 231. Molla Gürânî (1410-1488) tarafından kaleme alınan arabe mektubun sureti: Feridûn Bey, *Münşetü's-Selâfini'l-'Osmanîyye*, İstanbul, 1274, I, 235-238.

²¹ BK. *Bedâ'i*, II, 44

Eşref'ti 20 Zi'l-kâ'de 857 (17 Kasım 1453) tarihini taşıyan bir mektubla birlikde gönderdiği gibi, ²² ertesi senenin 10 Şevvâlinde Trablus-şam'dan gelen Dulkadır-oğlu Feyyâz Bey'in Elbistan emâretine geçmek üzere giriştiği teşebbüslerini önlemiş, kardeşi Süleyman Bey'e Yaşbek el-Hâşşekî el-Eşref ile *taqlid* ve *teşrif* göndermiştir. ²³

859/1455 de *el-Memâlik el-Çakmağiyye*'nin desteğini te'min eden *el-Memâlik ez-Zâhiriyye*'nin kendi Memûkları *el-Aynâliyye* ile ihtilâfa düşmesi yüzünden çıkan anlaşmazlığı bastırıp, bu meseleye karşın Halife el-Kâ'im bi-emri'llah Hâzma'yı azl ile yerine el-Müstencid bi'llah Ebi'l-Mehâsin Yûsuf'u getiren Aynal, ²⁴ Fâtih'i Ortodoksların dostu ve hâmisî olarak itham ile tebeası için arzettiği tehlikeyi belirten Karaman-oğlu II. İbrahim Bey'in şikâyetini nazarı itibara almamış, ²⁵ bil'akis, 860 yılı Cumâde'l-Ülâsında Kahire'ye gelen Fâtih'in elçisi Emîr (el-Höca) Cemâleddin Yûsuf ('Abdullah b.) el-Kâbûnî'yi kabul etmiştir. Osmanlı elçisi mutad hediyeler ile 2 Zi'l-Hicce 859 (10 Kasım 1455) tarihini taşıyıp Novo Brodo (نوردو), Trepca (تريجة), Omol (اومول = Omolridon), Sivrice-Hisar (سفرجه حصار = ostrovitz), Bihar (بيهور) ve Brezdin (برزدین = priştina) kalelerinin fethini mufassalan anlatan bir mektup vermiştir. ²⁶ Aynal, mukabele olarak, *Kâtib es-Strrbi'd-Digâr el-Mişriyye* el-Kâdi Mu'inüddin 'Abdullaîf b. el-'Acemî'nin kaleme aldığı ve tebriki muhtevî cevabî mektubunu ²⁷ Kahire Muhtesibi Kânî bay el-Yûsuf el-Mihmandâr el-Eşref ile Fâtih'e göndererek, aradaki dostluğu takviye ettiği gibi, 860 yılı

²² Mektubun sureti ve gönderilen hediyeler: Ferîdân Bey, I, 288-9.

²³ Türkmen Beylerine gönderilen *taqlid* ve *teşrifin* mahiyeti hak. bk. M.C. Şehabeddin Tekindağ, *Berkak devrinde Memlûk Sultanlığı*, Index.

²⁴ Bk. *Nacâm*, VII, 237, 238; *Havâdis*, II, 234-7; *Bedâ'i*, II, 52; *Cevâhir*, 120/a.

²⁵ وفي يوم الاثنين سابع عشره ورد الى القاهرة قاصد السلطان ابراهيم ابن قرمان و على يده كتاب مرسله يتضمن الشكوى من محمد بن مراد بك بن عثمان متملك الروم فلم و على يده كتاب مرسله يتضمن الشكوى من محمد بن مراد بك بن عثمان متملك الروم فلم و على يده كتاب مرسله يتضمن الشكوى من محمد بن مراد بك بن عثمان متملك الروم فلم
²⁶ Mektubun sureti; *Havâdis*, II, 257-263; Ek. I. Osmanlı elçisi, mektubla birlikte 30 köle, Samur ve vaşak kürkleri, ipek ve yünlerden ibâret olup hamalların kafesler içinde taşıdıkları hediyeleri de takdim etmiştir, *Havâdis*, II, 256-7.

²⁷ Mektubun sureti: *Havâdis*, II, 263-269

şabanında (5.VII.1456), Tarsus, Adana ve Külek taraflarına taarruz eden Karaman-oğlu İbrahim Bey üzerine, ²⁸ maiyetinde *el-'Alâ'i Memlûkları*, *Muqaddem Ulâf*, *Tablhanât* ve *'Aşerât Emirleri* olduğu halde, Emîr Silâh Hoşkadem en-Nâsırî *baş-askerliğinde* (= الباش على المسكر) kuvvetler sevk etmiştir. Bununla beraber, bir te'dip seferine çıkan ve erzak bakımından da Fâtih'in yardımına mazhar olan Hoşkadem en-Nâsırî (sonradan Sultan) emrindeki kuvvetlerin ²⁹ Karaman-ili'nde yaptıkları tahribât ve lüzumsuz taşkınlıklar ³⁰ yanında dört kaleyi istilâ ile ³¹ Lârende (=Karaman) yi ateşe vermeleri, ³² İslâm âleminde olduğu gibi Memlûk Sultanlığında, bil-hassa, Kahire'de, büyük akisler uyandırmış, ³³ dolayısıyla de Aynal müşkül bir duruma düşmüştür.

(ii) Kıbrıs'da hâkimiyet meselesi.

Bundan sonra Malatya'yı muhâsara eden Akkoyunlu Türkmen Beyi Uzun Hasan'a karşı yine Hoşkadem en-Nâsırî emrinde kuvvetler gönderen Aynal, ³⁴ Barsbay'ın saltanatı zamanından beri Memlûk Sultanlığına vergi ile bağlanan Kıbrıs'ın geleceği meselesiyle yakından meşgul olmak zorunda kalmıştır. Zira, Aynal'ı tahatta geçmesi dolayısıyla tebrik, hattâ, Sultanın geciken vergilerin gönderilmesini de talep eden 29 Kasım 1456 tarihli cevabî mektubundan anlaşıldığına göre, ³⁵ bizzat Kahire'ye gidip merâsimde bulunan Kıbrıs Kırâlı Jean II de Lusignan (1432-1458) ın 1458 de ve-fâtı ve âdet üzere, aynı günde ikinci kocası Louis de Savoie ile müştereken yerine geçen kızı Charlotte de Lusignan (1458-1460) ın ³⁶ üvey kardeşi Jacques le Bâtard ile ihtilâfa düşmesi üzerine buh-

²⁸ Bk. *Nacâm*, VII, 240; *Bedâ'i*, II, 55; Aşık paşa-zâde, *Tevârihi Âli-ı Osman*, İstanbul, 1892, s. 228

²⁹ Bk. Aşık paşa-zâde, s. 229

³⁰ Bk. *Bedâ'i*, II, 53, Str. 8-11; *Havâdis*, II, 301, 316.

³¹ Bk. *Veciz*, 193/b, Str. 11.

³² Bk. Bu hususta bulduğumuz yeni bir kaynak: *Tarih dergisi*, 17-18/1963, s. 47, not. 18

³³ Bu hususta bk. *Havâdis*, II, 302, 316; *Nacâm*, VII, 246, 250, 252; *Bedâ'i*, II, 59; *Veciz*, 193/b.

³⁴ Bk. *Tarih el-Melik el-Eşref Kağıtbaş*, 8/a.

³⁵ Bk. L. de Mas-Latrie, *Histoire de l'île de Chypre*, Paris, MDCCCLV, III, *Documents et mémoires*, s. 73-75

³⁶ Bu âdet için bk. Léonce Machéras, *Chronique de Chypre*, trad. Franç.

ran çıkmış, ³⁷ hayatını emniyette hissetmiyen Jacques le Bâtard (Memlûklü kaynaklarında: *Câkem*, جاكم النجى), Kahire'ye ilticâ etmiş idi. Umûmiyetle, Kıbrıslılar ile Memlûklü Emirleri Jacques le Bâtard'ı, ayân ile Rodoslular ise Charlotte'ı istiyorlar idi. ³⁸ Nitekim, bu meselede faal bir röl oynayan Rodos Üstâdı âzamı (=Magnus Magister, Grand-Maitre) Jaques de Milly, 1459 da Niciro commendeur'i Jean Dauphin'i, Charlotte da elçisi Pierre Podochatoro (=Pietro Bocataro) yu bu maksadla Kahire'ye gönderdikleri gibi, Jean II de Lusignan'ın karısı Hélène Paléologue (=Helena Paleologo de la Morea) tarafından Rodos'a sürülen eski râhiblerden Janosse Salviati ile Gonème de, Jacques le Bâtard'ı Aynal nezdinde desteklemek üzere harekete geçmişlerdi. ³⁹ Bu sonuncuların, Memlûklü Emirlerinin muhâlefetine rağmen, Aynal'ı iknâ ettikleri anlaşılacaktır. Nitekim, Jacques le Bâtard'ı Kıbrıs Kıralı ilân eden Aynal, Charlotte'ı destekleyen sefirleri yakalatıp yeni kirala teslim etmiştir. ⁴⁰

Bu suretle Aynal'ın desteğini te'min eden Jacques le Bâtard, 864/1460 de, Trablus-Şam vâlisinin emrinde bulunan 48 gemiden mürekkep bir filo ile Kıbrıs'a giderek, maiyetindeki Memlûk kuvvetleri ile Nicosia (=Efkosiyte, لافقسية, Lefkoşe) yı işgal etti ise de, Charlotte'nin elinde bulunup Nicosia (=Lefkoşe) Vicomte'ı Hector de Kividès tarafından müdâfaa edilen Cérines Kalesi (=Castellum de Cherines, Memlûklü Kay. قلعة شرينة) ni zapt edemedi. Bu yüzden çok telefât veren Memlûklar, Kıbrıs'da Cânibek el-Ablağ ez-Zâhiri emrinde ufak bir kuvvet bırakarak geri döndüler⁴¹.

(iii) Paraları:

Çağdaş Memlûklü müellifleri, Aynal'ın saltanatı devrini, umûmi-

par E. Miller - C. Sathas, Paris, 1882, s. 393; *Chronique de Strambaldi*, publ. René de Mas Latrie, Paris, M D CCCXIII, s. 238.

³⁷ BK. L. de Mas - Latrie, III, *Doc. et mém.* 82 v.d.

³⁸ *Havâdis*, II, 336; *Nacûm*, VII, 260

³⁹ BK. L. de Mas - Latrie, III, *Doc. et mém.* 86, 85; Vertot, III, 10.

⁴⁰ BK. L. de Mas - Latrie, III, *Doc. et mém.*, 98. yapılan hazırlıklar: Louis de Savoie'nın Cenova'ya gönderdiği mektup, Üstâdı âzaman teşebbüsleri, s. 99 v.d., 103 v.d., 108 v.d. Bu sırada Mısır'a yapılan bir seyahat: *Extraits du voyage en Orient, de Capodilista* (Le Comte Gabriel Capodilista), bk. L. de Mas - Latrie, III, *Doc. et mém.* 76-77.

⁴¹ *Havâdis*, II, 346 v.d., Vertot, III, 16 v.d.

yetle, mes'ud bir devir olarak kabul ederler. Zirâ, onun Suriye-de basılıp tüccârlar tarafından Memlûk Sultanlığına sokulan eksik vezinli Şamî ve Halebî gümüş paraları, Eşref'den iki kırıat eksik olan el-Manşûrî (cemi: Menâşira) dinârlarını, ülemânın da re'yile, tedavülden kaldırıp 859/1455, 860/1456, 861/1457 ve 864/1459 senelerinde yaptığı teşebbüslerle yerlerine daha iyi ayarda ve kendi namına yeni paralar bastırması, ⁴² nihayet, dinârın râyicini azaltıp eski felsler (cem. fulûs) yerine 8 i bir dirhem kıymetinde yeni felsler çıkarılması, ⁴³ umûmî bir memnûniyetle karşılanmış idi. Bu yüzden, çağdaş müellifler tarafından iyi kalbli, halim bir hükümdar olarak tavsif edilen Aynal, tebaasını elinden geldiği kadar adâlet ve hakkaniyet ile idâre etmiştir.

Ölümü ve Çocukları:

Bununla beraber, Franklara karşı sert davranarak bâzı zecrî tedbirler alan Aynal, 865/1460 senesi 15 Cumâde'l-Ülâsının perşembe günü öldüğü zaman yaşı 80 veya 81 idi. Tahtta 8 sene iki ay ve altı gün kalmıştır. *Kal'eta'l-Cebel*'in Kule-Kapusunda (=bâb el-Kulle) namâzı kılınarak 860 Cumâde'l-Âhırında Kahire'nin dışında, Sahra'da, Berkük'ünkine benzer bir tarzda inşâ ettirmiş olduğu Musıla-Medrese ⁴⁴ içindeki türbesine gömülmüştür. ⁴⁵

Aynal, koyu esmer tenli, uzuna yakın, ince yüzlü ve zayıf bedenli idi. Sakalı çok az olduğundan kendisine ecrûd (tüysüz) lâkabı verilmiştir. Kaynaklarda, umûmiyetle, zeki, devlet işlerinde, sa-

⁴² *Vecis*, 128/b; *Ceoâhr*, 120/b; *Bedâ'i*, II, 40; *Nacûm*, VII, 243; *Havâdis*, II, 312, 337. Ayr. bk. Subhî Y. Labib, *Vierteljahr schrift für Sozial- und Wirtschaftsgeschichte, Handelsgeschichte Ägyptens im Spätmittelalter 1171-1517*, Wiesbaden, 1965, s. 432 v.d. Aynal'ın paraları: Kahire, Altın, Sene: 857, 863; gümüş: 861, 862, 863, 864; Dımaşk: gümüş, sene: 890, 861, 862; Halep: gümüş, 862, bk. P. Balog, *The Coinage of the Mamluk Sultans of Egypte and Syria, American Numismatic Society, New York, 1964, s. 390-7*. İstanbul Arkeoloji Müzesi para koleksiyonu: Nr. 855, Altın, kesim yeri yok, sene: 859; Nr. 856.

⁴³ Umûmiyetle, bir kırmızı bakır parçası üzerine basılan fulûs (الحاس) (الأحر الفروب قضا النسي فلوسا) ehemmiyeti hak. bk. M. C. Şehabeddin Tekindag, *Berkük devrinde Memlûk Sultanlığı*, s. 163, Not. 1. Aynal'ın bakır sikkeleri, Kahire: sene, 863-864, P. Balog, *Ayn. esr.*, S. 337.

⁴⁴ BK. Mme R. L. Devonshire, *L'Égypte Musulmane et les fondateurs de ses Monuments*, Paris, 1928, s. 103. Açılış merâsimi, *Havâdis*, II, 272.

⁴⁵ *Vecis*, 140/a; *Meorid*, 85/a.

vaşlarda ve binicilikde (= *farâsiyye*) mâhir olduğu belirtilen Aynal'ın, ⁴⁶ hepsi 'Alâüddin 'Ali b. Hâşş Bey'in kızı Hônd Zeyneb'den doğan el-Müeyyed Ebi'l-Fetîh Ahmed ile en-Nâşırî Muhammed adlarında iki oğlu ve Atâbek Berdî Bey'in zevcesi Hônd Bedriyye ile ed-Devâdâr el- Kebîr Yunus el-Bevvâb'ın zevcesi Hônd Fâtıma isminde iki kızı olmuştur. ⁴⁷

Yerine vasiyeti üzerine daha 863/1458 de, Memlûk tarihinde ilk defâ, Şehzâde olarak, Atâbek el-'Asâkir olan oğlu el-Melik el-Müeyyed Ahmed geçmiş ise de, dört ay gibi kısa süren bir saltanatı müteâkip hal ediferek yerine Atâbeki Emir Hoşşadem en-Nâşırî seçilmiştir. ⁴⁸

⁴⁶ *Veciz*, 140/a; *Nucâm*, VII, 265 v.d., *Meorid*, 65/a

⁴⁷ *Bedâ'i*, II, 64

⁴⁸ *Havâdis*, III, 395 v.d.

Kısaltmalar

- Bedâ'i** : İbn İyâs, *Bedâ'i 'en-zuhâr fi Vekâ'i ed-Duhâr*, Mısır, 1311
- Cevâhir** : İbn İyâs, *Cevâhir es-Salûk fi emr el-Hıfâfâ' ve'l-Malûk*, Arap. Yazm. III. Ahmed Ktp. Nr. 3026
- Dev'** : es-Sehâvî, *ed-Dev' el-Lâmîf*, Kahire, 1353-5.
- Havâdis** : İbn Tağrî-birdî, *Havâdis ed-Duhâr fi ma'dâ'l-Eyyâm ve's-Şuhâr*, nşr. W. Popper, part 1 (845-856 A. H.), Berkeley - California, 1930; part 2 (857-864 A. H.) 1931; part 3 (865-874), 1932.
- Hasn** : Suyûtî, *Hasn el-Mahâzara*, Mısır, 1299
- İnbâ'** : İbn Hacer, *İnbâ' el-Gamr bi-Ebnâ' el-'Umr*, Arap. Yazm. Ayasofya Ktp. Nr. 2974
- Menhel** : İbn Tağrî-birdî, *el-Menhel es-Şâfi ve'l-Mustawfi ba'de'l-Vâfi*, Arap. Yazm. III. Ahmed Ktp. Nr. 3018.
- Meorid** : İbn Tağrî-birdî, *Meorid el-Letâfe fi men veliye'l-Saltana ve'l-Hilâfe*, Arap. Yazm. Fâtih Ktp. Nr. 4504
- Nucâm** : İbn Tağrî-birdî, *en-Nucâm ez-Zâhire fi Malâk el-Mısır ve'l-Kâhtre*, Arap. Yazm. Ayasofya Ktp. Nr. 3499
- Sulûk** : Makrîzî, *es-Salûk li-Mârifet Davel el-Malûk*, Arap. Yazm. Ayasofya Ktp. Nr. 3372
- Tibr** : es-Sehâvî, *et-Tibr el-Mesbûk fi Zegl es-Salûk*, Mısır, 1893
- Veciz** : es-Sehâvî, *Veciz el-Kelâm*, Arap. Yazm. Köprülü Ktp. Nr. 1189

EK I.

(Fâtih'in 2 Zil'Hiçce 859 tarihini taşıyıp, Cemâleddin el-
Kâbûnî ile Aynal'a gönderdiği mektup, Havâdis, II, 257-263)

بسم الله الرحمن الرحيم الحمد لله الذي أرسل رسوله بالهدى ودين الحق
ليظهره على الدين كله ولو كره المشركون واشترى من المؤمنين أنفسهم وأموالهم
بأن لهم الجنة يقاتلون في سبيل الله فيقتلون أو يصابون في سبيل الله
الشرائع بسنته سننا سنيا ورفع بيت الاسلام بدعائم الفطرة الخمس مكانا عليا
والسلام عليه يوم ولد ويوم يموت ويوم يبعث حيا وعلى اصحابه الذين هم كالنجوم
بأهم اقتديتم اهتديتم صراطا سويا صلاة منتظمة بفرز درر الدوام في قلائد
معاقد الليالي والايام ما طلع نجم في الحضرا ونجم طلع في الغبرا زين الله سماء
الجلال باواكب مواكب اقبال المعنى المنغى المناغرى المجاهدى فلكي المهيم ملكي
الشم سيف الله الفاطم بزمان الله الفاطم شعر [البسيط]

يا من يراه ملوك الأرض فوقهم

كما يرون على أبراجها الشهبا

وكاد يحكيه صوب الغيث منسكبا

لو كان طلق الحيا بمطر الذهبا

والدهر لو لم يخن والشمس لو نطقت

والبيت لو لم يصل والبحر لو عدا

اتضححت بطبعه دقائق الدهان وافتضحت بازمان لطفه شقائق النعمان كالبدن
من حيث التفت رأيت يهدى الى عينيك نورا نقيا تحذف للقريب جواهر جودا
ويبعث للبعيد سحبا كالشمس في كبد السماء وضوءها يغشى البلاد مشارق ومقاربا
ناشر ألوية ولاية الاسلام محي عظام الملوك العظام باسط بساط جناح النجاح
بامن في الامان المثلى بمنطاء ان الله يامر بالعدل والاحسان قاض قصر القياصرة
كاسر جاجم الاكسرة امام الثقلين سلطان الحرمين قهرمان الماء والطين ظل الله
تعالى في الارضين جعل الله خيام مجده الموند مضروبة على سمل السالك وأعلام
عززه الامثل منصوبة فوق افلاك ما دارت مدارات القباب الدوارة وسارت ثواقب

الكواكب السيارة واشرق شوارق مطالبه بازغة مسفرة واسفر مسافر مآربه
ضاحكة مستبشرة ما مسك جرم القرطاس بغالية الاقلام وطرز رداء نهاره
بطرز الظلام ولا زال مصر الاقبال ممرعة الرياض بنيل شامل افضاله ووصل
نية الآمال منزعة الحياض بنيل وابل نواله ما تغازل نسيم الاسحار مع اغصان
الاشجار وركن السعادة ركينا باركان دولته و متن السيادة متينا باعوان شوكته
ما لمع آل وملع زال

بعد ايصال تحف تحيات تقررهما مصامع الانس القدسية وتصبح لها ارواح
العلوية ويشهلل بها وجه الابتهاج وينشرح صدر السرور وتلائي خلال الولاء
كانها شعر [البسيط]

نجمة بشعوم الود فأنحة كأن أذيالها حانة العطر

وغب ارسال هدايا تسليات يقصر العدد عن إحصائها ويضيق نطاق الطاقة
عن استقصائها وتصبح اطيب من حديقة ضاحكة الخزامى والبحار مفتوحة
الاكمام والازهار بنسيم مهبها من جنان تجرى من تحتها الانهار شعر [الوافر]
سلام أرتدى برداء شوق يحاكي عرفه نضات مسك

واثر دعوات خالصة أفرغت في قالب الاخلاص وألبست من الصدق حلة
الاختصاص مرشحة بحيا الفلج موشحة برياء الفرج ترمي ظلام الخطب بالضيا
بمصدق نعم السلاح الدعا ينهي الى المقام الشريف والموقف المنيف انه ان
استكشف المولى الكريم بلطفه العميم لا زال موقفا بمناء فوق ما يتمناه عن
احوال محبة الخالص وحبه المتخصص وعن اوداج المجاهدين لارتفاع راية الدين
واتساع ساحة اليقين فانا من ابان امرنا وزيمان وزيفان عمرنا نخفد بالأحفاد
الحياد على الصافات الحياض الى إزاء زناد الجهاد على ديدان آباؤنا الكرام وشناشن
اسلافنا العظام رغبة فيما نطق به الكتاب الحكيم والقرآن الكريم يا ايها الذين
آمنوا هل ادلكم على تجارة تحيكم من عذاب اليم تؤمنون بالله ورسوله
وتجاهدون في سبيل الله باموالكم وانفسكم فلكم خير لكم ان كنتم تعلمون
وفيما حرض النبي صلوات الله عليه وسلامه حين قيل يا رسول الله اى الناس
افضل قال مؤمن مجاهد في سبيل الله بنفسه وماله وقال عليه الصلاة والسلام

مثل المجاهد في سبيل الله وهو أعلم بمن يجاهد في سبيله كمثل الصائم القائم ويكفل الله تعالى للمجاهد بان يتوفاه ان يدخله الجنة او يرجعه سالماً مع اجر وغنيمة

ومن الاحوال الواقعة في حولنا هذا وما قبلها وهو ان متملك مملكة لاز المسمى بتوركي ما فتي يصلح معنا ويتبصص لنا ويظهر الصداقة ويؤكد مع شيطانه العلاقة ويجهز ابطل مكرهم بكيد الاتفاق ينبد العروة الوثقى ويستمسك بسلسلة النفاق بل يجل صناعته وكل يصاعته اراه اضعب اعدائنا فريا واجبن اضدادنا جريا فلما عايناه سدا يسد منهج السداد وسد الحجر صوب صواب الجهاد على بنى الاصفر عليهم الموت الاحمر فآسناه اتين من ربح الجورب واصل من تراب مهيب وأذنا انه لا تقبل الحجر لادب ولا يثر الشوك الغنب لا جرم نبتناه مراعيها مصالح دين الله الذي من توكل عليه كفاه ومن وثق به اغناه وعزمنا على الانطلاق وعقدنا للرحيل جبك النطاق وتوجهنا تلقاه مدائهم لتصطاد ليوثنا في عراشهم ونزل دارهم وسرنا على قربهم بيوش عظيم وهوش برسم كريات مشتبه الهبوب ونيران مشتطة الالهوب يشرح السنة لسنتهم في جدالة المجادلة مشوى الطحون وتفتح ايدى سيوفهم من عيون الذروع دماء كالعيون تفرقوا ثلاث فرق راكبين طبقا على طبق هويت فرقة من بينهم الى اقصى بلاد ابلسهم كأنهم حمر مستترة فرت من قسورة ورضيت فرقة بان يعطوا الجزية وتشبثت فرقة باذيال شاحات بقاع لا تلبن لواحد عربكها وتحصنت بقلل راسخات قلاع لا تنقاد القاصد قرونتها ومن جلتها القلعة المسماة بنوردى التي هي احسن القلاع واصعب البقاع فهمنا عليها كقطع الليل ودفع الليل وامطرنا عليهم حجارة واخذناهم بفتة بالنهب والاغارة ففتحناها في ثلاثة ايام وقصنا عليهم اعلام اسلام شعر [الكامل]

قد جاء نصر الله وألفتح الذي تزهى بكتابة وصفه الأ قلام

بأجل أحوال وأعين مقدم وأتم اقبال بليه دوام

وارتحلنا منها الى القلعة المسماة بترنجية ذات سور زلت على موازاتها اجحة النور علت بنينان مرصوص على فنن الاخاشب حتى عرجت عن عروج

بروجها عوارم السحاب التي لم يسكنها غير كافر ولم يعطها للاسلام خف ولا حافر وتزلنا بساحتهم وقت الصباح فساء صباح المنذرين ففتحناها قبل طلوع الشمس بعناية رب العالمين وجعلنا عاليها سافلها فاصبحوا في دارهم جأمن شعر [البيسط]

تجري الحياض من القنتلى على جبل

ومن دمائهم يدحضن في وحل

ومن جاجهم يصعدن في تشزر

ومن ذوائبهم يقمصن في شكلى

احرز المجاهدون في سبيل الله الثغالى ثغائس الخزائن وكراش الاموال يسبون الاسارى افواجا وتوجون بذخائر اموالهم امواجا يخربون بيوتهم وضيعهم ويكسرون اعلامهم واصنامهم بحيث لم يبق علم ولا شام ولم يترك ائيس ولا سام ومن القلاع التي فتحناها قلعة اومول وسفر بجة حصار وبيهور وبرزدين استقبل بعض اهلها بمفاتيح صاحبها وبعضهم احرقوا اوطانهم بايديهم وقرقوا وبالجملة ما بقي من الفرقة الثالثة احد قطعاً الا دخل تحت حكمتنا كرها وطوعا فقتض دابر القوم الذين ظلموا واحمد الله رب العالمين

فلما نشر الله علينا بمن همتك العلية اعلام الحسنات واقرو عيون آماننا بانوار المكرمات خطر في خاطرنا تذييل حلة فرض الجهاد بسنة الختان الذى قرره نبينا على سنة خليل الرحمان عليهما السلام من دار السلام والرحمة والرضوان للبرين الازهرين في درجة الوفا والبرين الأورين في برج الصفا بايزيد ومصطفى مع الله المسلمين بطول بقائهما فأردنا تحلية مسامعكم الكريمة بدرر بشارة الغزوة الكبرى وتحلية صفاء صبح منيرة الولية بشموس همتكم العليا فبعث لهذا المرام العظيم رسول كريم صدر المحافل بدر الافاض المعروف بالامانة الخوف بالديانة المخصوص بعناية رب العالمين الامير جمال الدين القابوني ضاعف الله اجره ويسر امره بهدية يسيرة من الاسارى والغلبان والاقشة وغيرها ذكرنا تفصيلها والمرجو من اكرم الكرام حسن القبول الاهتمام والدعاء معاد والله الموفق للرشاد محرورا في ثانی ذى الحجة سنة تسع وخسين

EK II.

(Tahta çıkışı dolayısıyla kendisini tebrik eden Kıbrıs Kıracı Jean II de Lusignan'a cevap verdiği sırada, Kıbrıs Adası'nın her sene göndermek zorunda olup bu kerre tedahülde kalmış vergilerini de hatırlatan Aynal'ın 29 Kasım 1456 tarihli mektubu, L. de Mas-Latrie, III, *Documents et mémoires*, s. 73-75)

Noi, soldan Melech Asseraf, giusto guerriero, et vittorioso soldan d'Agarini et Musulmani, mantenor della giustitia al mondo, soldan per succession del' Arabia, delli Persiani e Turchi, che do et dono signorie e lochi, Alessandro de mondo, ¹ signor de signori, re et imperatori, signore delle due mari ² et delli duoi tempii ³ tenitor della parola della fede, servo coperto dell' ombra di Dio, amico delli califa, ⁴ Embru El Nasar Aynal, che Dio doni vittoria alli nostri eserciti et accresca la sua gratia et gloria al mondo! Col nome del signore, mandiamo le presente nostre lettere alla signoria del re eccellentissimo et honoratissimo Giovane, re di Cipro, potentissimo leone, honor della fede di Christiani, amico delli re et soldani, che Dio l'accrescha gratie et lo guardi d'ogni male!

Dinotiamo alla maestà vostra come son giunte le vostre lettere nelle nostre parte, col' honoratissimo cavaliere vostro ambasciatore Pietro Bocataro, ⁵ delle quale, et dal detto vostro ambasciatore oretenus havemo inteso la gran festa che la maestà vostra et tutto il vostro regno habbiato fatto per il nostro coronamento et throno eccellentissimo del soldaniato, et li fuochi et feste, ornamento della città et ringraziamenti a Dio per la gratia che vi fece d'haver udito et veduto ⁶ al tempo il nostro coronamento; et come subito con diligentia havete recuperato et mandato alla casenda nostra li zambellotti pezze 400 et pezze 20 di pichi 40 per il nostro vestire; et anco il disturbo che ha il vostro paese dall' inimici, ⁷

¹ *İskender-i zaman*. Doğu hükümdarlarının kullandıkları *İskender-i sânî* lâkabına (meselâ bk. M. Reinaud, *JA*, III, 1823, s. 286) diğer bir şekli olabilir.

² Kızıldeniz ve Akdeniz

³ Mekke ve Kudüs

⁴ 1261 den beri Kahire'de bulunan Abbâsi Halifelerinin dostu.

⁵ Pierre Podochatoro. 1459 da Charlotte de Lusignan namına Kahire'ye gelen eşi.

⁶ Bu tâbir, Memlûklara vergi vermekle mükellef kıralın bizzat Kahire'ye gidip, Aynal'ın tahta çıkışı merâsimine katıldığı intibahını uyandırmaktadır.

⁷ Bu düşmanlar, Karaman-oglu II. İbrahim Bey ile onun himâyesinde bulunan Alâ'iyye (=Alanya) beyi olabilir.

pregandone, dobbiamo scrivere all' eccellentissimo El Macar Enasar Mahometto, ⁸ figlio che fù di Morabat, figliuolo d'Ottomano, et raccomandarli il vostro regno come quello che è raccomandato et paga tributo alli duoi tempii, accio manchi il corseggiar et li danni che vi faranno gli huomini del detto signor nel vostro loco; et che del buon valore et diletione che havete alla signoria nostra ci alleghiamo et havemo in gratia il che vi a posto al cor nostro et vi habiamo ricevuto in amore et diletione. Li zambellotti mandatici pezzi 400 della paga del' anno corrente sono giunti et ricevuti nella casenda nostra, et medesimamente le pezze 20 del nostro vestire; ⁹ et noi, volendo che partecipiate delle nostre gratie, vi acquietamo tutto il debito che era sopra di voi, del tempo del martira Melec Dachier, ¹⁰ che sono ducati 16,520. Et de cetero curarete de mandarci zambellotti molesini et fini cosi della casenda come del nostro vestire. Mandiamo ancora alla maestà vostra un drappo suttilissimo et un caval bello della nostra stalla con sella d'argento, quali habbiamo consegnati nelle mani del vostro ambasciatore, aiquale habbiamo dato bel drappo et cavallo; et è huomo di buona creanza; et l'havemo fatte cortesie, honori et piaceri per amor vostro, accio siate lieto voi e tutta l'isola et regno vostro. Accettarete il nostro presente, vestendo il detto drappo in segno della diletion nostra. Noi habbiamo scritto al signor Machar Enasar, figlio del Ottomano, ammonitioni grande per voi et vostra isola, et ritorniamo il vostro ambasciatore con marsumi. ¹¹ Sapiatelo, et Iddio vi conservi. Scritto el primo della luna di novembre del anno de Agareni.

⁸ Burada Fâtih'e umûmiyetle Memlûk Emirlerine, Türkmen veya 'Urbân reislerine yazılan mektublarda kullanılan *el-mağarr el-kerim*, *el-mağarr el-âli* gibi (bk. M. C. Şehabeddin Tekindag, *Berkuk devrinde Memlûk Sultanlığı*, s. 140, not. 88) *el-mağarr en-nağr* sıfatı verilmekte, bu suretle de Memlûk Sultanının ondan daha yüksek olduğu gösterilmek istenmektedir.

⁹ Muhtelif Doğu memleketlerinde, bithassa Kıbrıs'da imâl edilen ince bir kumaş (şal)ın, gerek Memlûk hazinesine ve gerekse Aynal'ın şahsına gönderilmesi bahis konusudur.

¹⁰ Merhum Sultan el-Melik ez-Zâhir Ebî Sa'îd Seyfeddin Çakmak.

¹¹ Bu kelime ile Mısır'dan Kıbrıs'a gönderilen keten tohumu bahis konusudur. Toscani'da bu çeşit tohumlara *marzuolo*, Venedik'de *marzadogo* veya *marzolino* adı verilmekte idi, bk. Mas-Latrie, *Docum. et mém.*, III, 76, not. 6